

Adam Górnicki, Janusz Hochleitner

Sytuacja ekonomiczna parafii św. Wojciecha w Elblągu w 1919 roku w świetle wydatków finansowych

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 555-563

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Adam Górnicki, Janusz Hochleitner

Sytuacja ekonomiczna parafii św. Wojciecha w Elblągu w 1919 roku w świetle wydatków finansowych

Przedmiotem rozważań czynimy strukturę wydatków jednej z dwóch parafii katolickich Elbląga na początku XX w. Był to w dziejach miasta bardzo trudny okres spowodowany klęską Niemiec na frontach I wojny światowej, spotęgowany ponadto rewolucją społeczną w listopadzie 1918 r., która doprowadziła do abdykacji cesarza Wilhelma II. Katolickie parafie Elbląga (wśród których najważniejszą pozycję miała najstarsza w mieście parafia św. Mikołaja) funkcjonowały wówczas jako diaspory w społeczności w przeważającej części ewangelickiej¹. Rozwój przemysłowy Elbląga od połowy XIX do połowy XX stulecia był imponujący. W 1861 r. zamieszkiwało Elbląg przeszło 25 tys. osób, w 1914 – 65 tys., zaś dziesięć lat później – 75 tys.² W Prusach Wschodnich Elbląg był drugim po Królewcu co do wielkości miastem najsilniej uprzemysłowionym. Sytuacja gospodarcza miasta uległa drastycznie pogorszeniu od jesieni 1918 r.³

Podstawą niniejszego opracowania jest zachowany w Archiwum Diecezji Elbląskiej poszyt zawierający rachunki parafii św. Wojciecha w Elblągu. Analiza wewnętrzna dokumentacji wskazuje, iż zbiór ten jest kompletny i umożliwia precyzyjne określenie struktury wydatków. Dzięki temu będziemy mogli poznać wycinek z życia ekonomicznego parafii, a zwłaszcza jej budżet oraz niektóre podejmowane wówczas przedsięwzięcia gospodarcze. W aneksie na końcu materiału umieszczamy sumaryczne zestawienie poniesionych wówczas wydatków, dokonane na podstawie analizowanego przekazu źródłowego.

Prezentowane badania trudno zweryfikować za pomocą innych przekazów źródłowych. Archiwum parafialne przeszło ćwierć wieku temu, w niewyjaśnionych do końca okolicznościach, zostało pozbawione licznych dokumentów sprzed II wojny światowej. Natomiast w archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie nie zostały zdeponowane żadne materiały dotyczące tej parafii⁴.

1 Dzieje religijne Elbląga w tym okresie historycznym omawiają M. Józefczyk, *Elbląg 1772–1850. Kościoły chrześcijańskie na przełomie dwu epok*, Pelplin 2000; idem, *Elbląg i okolice 1937–1956. Chrześcijaństwo w tyglu dwu totalitaryzmów*, Elbląg 1998; idem, *Kościół katolicki w Elblągu po pierwszej wojnie światowej*, w: *Historia Elbląga* (dalej: HE), t. 4 (1918–1945) pod red. M. Andrzejewskiego, Gdańsk 2002, ss. 122–128; W. Zawadzki, *Życie religijne w Elblągu w latach 1850–1918*, w: HE, t. 3, cz. 2: 1851–1920, pod red. A. Grotha, Gdańsk 2001, ss. 190–230.

2 Na podstawie: E. Carstenn, *Wirtschaftliche Entwicklung Elbings im neunzehnten Jahrhundert*, Elbing 1913, ss. 478–479; A. Wielopolski, *Elbląg*, Gdańsk – Bydgoszcz – Toruń 1946, s. 11.

3 Atmosferę tego okresu dobrze ilustrują sprawozdania z posiedzeń parafialnego oddziału Stowarzyszenia Robotników Katolickich w miesiącach bezpośrednio następujących po zakończeniu wojny – J. Hochleitner, *Życie społeczno-kulturalne diaspory katolickiej przy parafii św. Wojciecha w Elblągu*, w: *Henryk Nitschmann 1826–1905. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji setnej rocznicy śmierci, Elbląg 18 IX 2005*, pod red. W. Długokęckiego, Elbląg 2005, ss. 109–110.

4 Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, Księgi parafialne. W archiwum tym pod sygnaturą Elbląg 3, Varia, 1688–1941 zostały zebrane luźne dokumenty dotyczące katolików elbląskich. Żadna informacja jednak nie dotyczy interesującej nas parafii.

W powołanym w 1992 r. archiwum nowej diecezji elbląskiej zbiory parafii są bardzo ubogie. Składają się jedynie z dwóch interesujących ksiąg protokołów z comiesięcznych posiedzeń parafialnego oddziału Stowarzyszenia Robotników Katolickich⁵ oraz zestawień finansowych z pierwszego okresu budowy kościoła⁶. W zbiorach prywatnych mogą się znajdować luźne dokumenty rozproszonego w 1980 r. archiwum parafialnego, które jedynie w drobnych fragmentach odtwarzają dzieje interesującej nas parafii rzymskokatolickiej.

Omawiana parafia w 1919 r. funkcjonowała jako samodzielna jednostka dopiero dziesiąty rok. Budynek świątyni było kilka lat starszy od parafii⁷ (fot. 1). W 1883 r. władze państwowe zezwoliły na zakup przez parafię św. Mikołaja odpowiedniej ilości ziemi na wzgórzu, zwanym Neue Welt w Kolonii Pangritz⁸. Biskup warmiński Andrzej Thiel konsekrował w tym miejscu kościół św. Wojciecha 3 lipca 1905 r. Administracyjnie te przedmieścia miasta zostały przyłączone do Elbląga 1 października 1912 r.⁹ Bryła świątyni została zrealizowana w popularnym w tym czasie stylu neogotyckim¹⁰. Prawa parafialne przyznano placówce 22 lutego 1907 r. Zostały one usankcjonowane przez państwo dopiero dwa lata później¹¹. Na pierwszego proboszcza powołano ks. Hugo Ganswindta¹². To on był adresatem bądź twórcą not finansowych omawianych w niniejszym opracowaniu.

Omawiane dokumenty nie są poukładane według dat bądź tematu, którego dotyczą. Należy przyjąć, że ich kolejność i numeracja są w większości przypadkowe. Skoroszyt z dokumentami zawiera sześćdziesiąt jeden wtórnie ponumerowanych rachunków, pokwitowań i innych dokumentów związanych z wydatkami w roku 1919. Większość z nich jest sformalizowana i spełnia wymogi dokumentu finansowego. Dotyczy to głównie dokumentów bankowych (noty bankowe, wyciągi) i pocztowych (przekazy pocztowe, nieróżniące się znacznie od funkcjonujących przekazów osiemdziesiąt lat później), ale także rachunków za zakupy towarów (również zbliżonych formą i treścią do wymaganych obecnie dokumentów). Trudności identyfikacyjne budzą odrębne pokwitowania dotyczące niektórych usług, ale przede wszystkim ręcznie wypisane (często mało czytelnie) potwierdzenia otrzymania wynagrodzenia za pracę.

Udokumentowane wydatki w badanym poszycie wynoszą ponad 13 tys. Reichsmarek (RM). Na podstawie znanych z przełomu XIX i XX w. dokumentów finansowych można wskazać główne źródła dochodów parafii św. Wojciecha. Były to przychody: z tytułu własności ziemi, gruntu,

5 Archiwum Diecezji Elbląskiej w Elblągu, Archiwum parafii św. Wojciecha w Elblągu (dalej: ADE) – pierwsza księga jest swoistą kroniką stowarzyszenia, obejmującą okres od pierwszego posiedzenia (4 I 1903 r.) do posiedzenia 3 IX 1922 r. W tymże archiwum znajduje się także druga księga, która stanowi bezpośrednią kontynuację pierwszej.

6 ADE, Rechnung über Einnahme und Ausgabe bei der Filialkirche zu Pangritz – Colonie, Dekanats Elbing für das Jahr 1885 – w kolejnych latach. Źródło to zostało częściowo opublikowane: J. Górecki, J. Hochleitner, *Księgi rachunkowe misji katolickiej w Pangritz – Colonie z lat 1886–1890*, Rocznik Elbląski (dalej: RE), 1998, t. 16, ss. 127–133.

7 Budowla ta jest zabytkiem (rejestr zabytków nr 251/93 z 19 lutego 1993 r.) – por. Służba Ochrony Zabytków w Olsztynie, Delegatura w Elblągu, karta ewidencji zabytków architektury i budownictwa nr 4592, opracowana przez D. Bartona i M. Gawryluk.

8 M. Józefczyk, *Elbląg i okolice 1937–1956*, s. 39.

9 O inkorporacji i jej okolicznościach szerzej pisze K. Wajda, *Obszar i ludność*, w: HE, t. 3, cz. 2: 1851–1920, pod red. A. Grotha, Gdańsk 2001, ss. 13–15.

10 J. Domino, *Architektura Elbląga przełomu XIX i XX w.*, w: *750 lat praw miejskich Elbląga. Księga pamiątkowa*, pod red. A. Grotha, Gdańsk 1996, s. 240. Por. także J. Hochleitner, *Podłoże ideologiczne fundacji kościoła św. Wojciecha w Pangritz–Colonie*, RE, 1997, t. 15, ss. 61–68.

11 P. Romahn, *Die Diaspora der Diözese Ermland*, Braunsberg 1927, s. 84; W. Zawadzki, *Historia kościoła i parafii św. Wojciecha w Elblągu do 1945 roku*, Studia Elbląskie, 2001, t. 3, s. 100.

12 W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie z terenu obecnej diecezji elbląskiej w latach 1821–1945*, Olsztyn 2000, s. 124; M. Józefczyk, *Elbląskie duchowieństwo katolickie na tle dziejów miasta 1246–1945*, Elbląg 2005, ss. 229–230.

procentów od kapitału, z siedzeń kościelnych, z kolekty, za miejsca pochówku oraz za użycie dzwonów¹³. Ponadto należy pamiętać, że wiele prac przy kościele wykonywano w formie nieodpłatnych wkładów parafian. Świadomość parafialna musiała być znaczna, skoro duży procent mężczyzn należał do miejscowych wspólnot i towarzystw religijnych. Po zakończeniu I wojny światowej comiesięczne posiedzenia parafialnego oddziału Stowarzyszenia Robotników Katolickich gromadziły wielu szeregowych członków: 1 grudnia 1918 r. – 40 osób, 7 września 1919 r. – 48, 2 listopada 1919 r. – 30, 11 stycznia 1920 r. – 35, 1 lutego 1920 r. – 57¹⁴. Znając zadania oraz formy funkcjonowania tego stowarzyszenia należy przyjąć, iż wiele prac przy kościele było prowadzonych za jego pośrednictwem. Wielu członków stowarzyszenia nie miało w tym czasie stałego zatrudnienia, gdyż w większości byli pracownikami fizycznymi wielkich elbląskich przedsiębiorstw przeżywających duży kryzys ekonomiczny, spowodowany przerwaniem dotychczasowych zamówień wojennych.

Ze względu na znaczny udział w analizowanej dokumentacji materiałów budowlanych (drewno, cement, wapno, środki konserwujące drewno¹⁵), o łącznej wartości przekraczającej kwotę 2600 RM, a także duże koszty robocizny specjalistycznej związanej z usługami budowlanymi (stolarskimi, dekarскими, a także w zakresie malarstwa kościelnego¹⁶), o łącznej wartości przekraczającej 5800 RM, można założyć, że obiekty parafialne były w 1919 r. remontowane. Trudno na tej podstawie jednoznacznie wskazać przyczynę tych prac. Skądinąd wiemy, iż na listopad 1919 r. była planowana wizyta ordynariusza warmińskiego¹⁷. Liczne prace remontowe mogły być związane z przygotowaniem się do tej wizyty. Niemniej należy przyjąć, po przeanalizowaniu zachowanej dokumentacji, że przeprowadzono wówczas skomplikowane prace na wieży kościoła. W trakcie ich realizacji proboszcz nie mógł skorzystać ze wsparcia parafian, gdyż wiązały się one z niebezpiecznymi pracami na wysokości. Przypuszczamy, na podstawie zachowanych rachunków, że parafia zakupiła specjalną konstrukcję stalową (fot. 2) wraz z nowymi dzwonami. Pierwotne dzwony prawdopodobnie zostały kilka lat wcześniej skonfiskowane na cele wojenne.

Listy przewozowe (morskie), a także pośrednictwo notarialne transakcji, wskazują na transport towaru o wadze 10 ton o wartości 3000 RM z Królewca do Elbląga. Z treści tych listów wynika, że fracht dotyczył prawdopodobnie dzwonu kościelnego wraz z oprzyrządowaniem. Na tej podstawie można przyjąć, iż główne koszty parafii św. Wojciecha w 1919 r. były związane z mocowaniem dzwonu na wieży kościelnej. Trudno określić, jak te prace były wówczas zorganizowane. Konstrukcja dzwonnicy wskazuje, iż transport dzwonu odbywał się poprzez wciągnięcie go od wewnątrz dzwonnicy. Po zainstalowaniu, przystąpiono zapewne do zamknięcia prac budowlanych wewnątrz dzwonnicy, umożliwiając tym samym korzystanie wiernym z głównego wejścia do kościoła. Prace te dotyczyły zapewne budowy – istniejących do dziś – schodów wewnątrz dzwonnicy.

13 Por. ADE, Księga rachunkowa za rok 1890.

14 J. Hochleitner, *Życie społeczno-kulturalne*, s. 110.

15 Na podstawie firmowych papierów badanych dokumentów poznajemy głównych kontrahentów parafii w 1919 r.: Handel drewnem budowlanym i użytkowym, właściciel Albert Hesse; Handel drewnem, stolarnie i młyn parowy, właściciel Johan Mueller; Stolarnia (trumny, meble, drewno budowlane), właściciel Carl Radtke, mistrz stolarski; Handel węglem, drewnem opałowym, materiałami budowlanymi, A. Wiesbaum & Co.; Elbląska Fabryka Chodaków Drewnianych, Paul Steffen, Elbląg.

16 Franz Schiller, Handel materiałami dekarскими; Malarstwo dekoracyjne i kościelne Emil Augustin – malarz dekoracyjny.

17 Na posiedzeniu Stowarzyszenia Robotników Katolickich 2 XI 1919 r. proboszcz tłumaczył zebranym, iż zaplanowany przyjazd biskupa do parafii na 19 XI został przełożony na wiosnę 1920 r. – J. Hochleitner, *Życie społeczno-kulturalne*, s. 107.

cy oraz odeskowania dwóch drewnianych platform, wewnątrz których znajdowały się otwory służące do transportu dzwonów. Dziś są one przesłonięte drewnianymi kłapami.

Jeden z zachowanych dokumentów potwierdza funkcjonowanie podatku od nieruchomości, opłacanego w ratach kwartalnych¹⁸. Zamieszczona na jego odwrocie siedmiopunktowa informacja elbląskiego magistratu dla podatników (aneks 2) informowała, że należności od prowadzonej działalności oraz podatek kanalizacyjny są pobierane na gruncie prawa podatkowego (pkt. 1)¹⁹, a podatnik ma prawo do złożenia zażalenia w terminie czterech tygodni od momentu otrzymania wezwania (pkt. 2). Wyłączone z tej procedury zostały narzuty i kary²⁰ (pkt. 3). Określone zostały terminy dokonywania wpłat: do 16 maja, 16 sierpnia, 15 listopada i 14 lutego (następnego roku) lub natychmiast w dniu upływu terminu w kasie magistratu (pkt. 4). Złożenie zażalenia nie wstrzymywało obowiązku płatniczego (pkt. 5). Podatnik miał prawo komasować płatności i opłacać je jednorazowo z góry (pkt. 6). Po upływie terminów podatki miały być egzekwowane w formie przymusowej egzekucji (pkt. 7). Dokumenty 4 i 5 badanego poszytu wskazują na obowiązkowe ubezpieczenie od ognia nieruchomości²¹, a dokumenty 14a i 14b potwierdzają obligatoryjność usług kominiarskich²².

Należy dodać, iż analizowany w naszym materiale rok 1919 był bardzo trudny dla wszystkich mieszkańców Elbląga. Liczba bezrobotnych wzrosła w końcu tego roku o 100% w stosunku do końca roku poprzedniego. W działalności budowlanej, która stanowiła ważny obszar aktywności proboszcza parafii św. Wojciecha, rejestrowano niemal całkowity zastój spowodowany wysokimi cenami materiałów oraz ich niedostateczną podażą. Podobnie trudna sytuacja występowała na rynku żywnościowym. Tylko niektóre towary zostały zwolnione z reglamentacji: pod koniec 1918 r. zniesiono kartki na jaja, zaś w 1919 r. na warzywa strączkowe, owies, owoce, warzywa, ryby, kawę i mydło. Reszta produktów nadal była rozdzielana w systemie kartkowym. Pod koniec 1919 r. władze miejskie były zmuszone obniżyć rację tygodniową chleba z 2200 na 1800 gramów²³. Sytuacja zaczęła się stopniowo zmieniać dopiero pod koniec 1920 r.

W świetle zachowanych dokumentów bankowych w analizowanym poszycie parafii św. Wojciecha w Elblągu uwidacznia się wzrastająca inflacja, na co wskazują m.in. procedury rewaloryzujące kwoty znajdujące się na koncie bankowym parafii w elbląskim oddziale Deutsche Bank²⁴. Na ich podstawie można określić poziom ówczesnej inflacji. Kwotę na koncie parafii w wysokości 3600 RM przeliczono według wskaźnika wartości 83,5% i określono na wartość 3006 RM (w aneksie dokument nr 9). Za pomocą podobnego wskaźnika rozliczono lokatę 2000 RM w dokumencie

18 ADE, Anlage für die Benefizien – Rechnung in den Eingabenhjahr 1919, Elbing St. Adalbert, nr 6: Steuerzettel für das Steuerjahr 1919.

19 W punkcie 1. informacja wspomina wprawdzie o podatkach nazwanych „od prowadzonej działalności oraz podatek kanalizacyjny”, tym niemniej na tytułowej stronie analizowanego dokumentu jednoznacznie określono, że podatek dotyczy nieruchomości budowlanej (81,90 RM) oraz gruntu (2 RM).

20 Badana parafia została obciążona faktycznie przez elbląski magistrat sankcją z tytułu nieterminowego zapłacenia podatku.

21 ADE, Anlage für die Benefizien – Rechnung in den Eingabenhjahr 1919, Elbing St. Adalbert, nr 4 i 5: Gebäude-Versicherung, Quittung, Elbing, den 7. März 1919.

22 ADE, Anlage für die Benefizien – Rechnung in den Eingabenhjahr 1919, Elbing St. Adalbert, nr 14a i 14b: pokwitowanie zapłaty za usługi kominiarskie z 30 VI i 31 XII 1919 r.

23 Por. M. Wojciechowski, *Elbląg w latach 1914–1920*, w: HE, t. 3, cz. 2: *1850–1920*, Gdańsk 2001, ss. 184–185.

24 Do pieniędzy wypłacanych z konta bankowego (dokumenty nr 9 i 16) Deutsche Bank Oddział w Elblągu (pieczęć na dokumentach na nadruku Norddeutsche Creditanstalt, Filia w Elblągu) naliczał odsetki od lokaty i tak: 5% za 30 dni od kwoty 3006 RM (dopisano i wypłacono 15 RM); 3,5% za 155 dni od kwoty 1670 RM (dopisano i wypłacono 30,10 RM).

nr 16, określając jej wartość na 1670 RM. Prawdopodobnie bank dokonywał rewaloryzacji konta bankowego w okresach miesięcznych. W takim przypadku inflacja w roku 1919 musiała być na poziomie około 200%. Już jednak na początku 1920 r. (w aneksie dokument nr 24 i 25) kwotę 700 RM zrewaloryzowano za pomocą wskaźnika 73,5% (wyższego od poprzednich). Jednocześnie zauważyć można trzykrotny wzrost prowizji bankowej (z 0,80 RM w czerwcu 1919 r. do 2,6 RM w styczniu 1920 r.). Stan ten potwierdza powszechną tendencję widoczną także w sprawozdaniach z parafialnego oddziału Stowarzyszenia Robotników Katolickich. Członek stowarzyszenia do stycznia 1919 r. był zobowiązany wpłacać miesięcznie 10 fenigów. W styczniu tegoż roku składkę podwyższono do 70 fenigów, a w maju 1920 r. do 1,5 marki²⁵.

Zachowany zbiór dokumentów finansowych parafii św. Wojciecha w Elblągu stwarza możliwość odtworzenia tylko drobnego wycinka życia parafii. Zaprezentowany poszyt archiwalny ukazuje bardzo suche fakty, które dotyczą realizacji prac budowlanych w budynku kościoła. Na tej podstawie nie możemy powiedzieć więcej o sytuacji mniejszości katolickiej w Elblągu w pierwszej połowie XX w., o nastrojach przygnębienia parafian, spowodowanych ciężkimi warunkami egzystencji, a nawet określić formy wyboru poszczególnych firm do kolejnych prac wewnątrz świątyni. W przypadku niemal równoczesnego, jak badanej parafii w Elblągu, powołania parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Olsztynie historycy mają do czynienia z bogatą spuścizną archiwalną i licznymi przekazami prasowymi, które umożliwiają wszechstronne omówienie życia parafialnego²⁶. Analiza zachowanej dokumentacji parafii św. Wojciecha w Elblągu świadczy o procedurach podatkowych, którym podlegała katolicka parafia w Elblągu, oraz ukazuje duży wysiłek finansowy, jaki podjęto w 1919 r. Niemal na marginesie możliwe było wskazanie stosowanych do dziś narzędzi rejestracji wydatków finansowych oraz czynności bankowych.

25 J. Hochleitner, *Życie społeczno-kulturalne*, s. 110.

26 Por. A. Kopiczko, J. Żołnierkiewicz, *Dzieje kościoła i parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Olsztynie. 1903–2003*, Olsztyn 2004.

Aneks 1

Zestawienie dokumentów dotyczących wydatków parafii św. Wojciecha w Elblągu w roku 1919

Lp.	Typ dokumentu	Przedmiot	Data	Kwota
1	2	3	4	5
1	zestawienie kosztów	materiały i akcesoria (szaty)	31.12.1919	130,00
2	zestawienie kosztów	materiały i akcesoria (szaty)	31.12.1920	8,00
3	pokwitowanie	wynagrodzenie za 1919	01.01.1920	110,00
4	pokwitowanie	ubezpieczenie od ognia	07.03.1919	120,65
5	pokwitowanie	ubezpieczenie od ognia	07.03.1919	16,20
6	wezwanie podatkowe	podatek od nieruchomości za 1919		83,90
7	pokwitowanie	wynagrodzenie za 1919	01.01.1920	125,00
8	przekaz pocztowy	na rzecz kasy sądu	26.08.1919	3 000,00
9	rachunek oraz wyciąg	wynagrodzenie notariusza	09.09.1919	44,80
	bankowy Deutsche Bank o/Elbląg	w połączeniu z poz. 8	31.07.1919	
10	pokwitowanie	pokwitowania nr 10–13 dotyczą dostaw od jednego dostawcy	28.04.1919	69,50
11	pokwitowanie	j.w. (napoje, w tym wino)	01.06.1919	37,00
12	pokwitowanie	j.w.	06.09.1919	7,50
13	pokwitowanie	j.w.	13.07.1919	10,00
14a	rachunek	za czyszczenie kominów	30.06.1919	12,30
14b	rachunek	j.w.	31.12.1919	15,00
15	rachunek	podobnie, jak nr 10–13	08.11.1919	22,00
16	nota uznaniowa	rozliczenie wartości lokaty z uwzględnieniem in. acji	06.06.1919	
17	rachunek	zakup 5,5 m ³ drewna budowlanego	11.03.1919	22,00
18	rachunek	apteka 250 ml salmiaku	03.05.1919	1,50
19	rachunek	zakup 55 m ³ drewna budowlanego	19.06.1919	220,91
20	przekaz pocztowy	przeznaczenie nieznanne	03.07.1919	
21	rachunek	za usługi stolarskie	20.08.1919	98,80
22	rachunek	malarstwo kościelne i dekoracyjne	25.09.1919	623,10
23	rachunek	odręczny (cel trudno do określenia)	20.11.1919	138,90
24	zestawienie kosztów	dokumenty 24 i 25 stanowią łącznie		
25	i bankowe rozliczenie	zestawienie kwoty 3000 RM		
26	przekaz pocztowy	cel nieznanny		
27	pokwitowanie	za usługi (robocizna)	31.12.1919	20,00
28	pokwitowanie	za usługi (robocizna)	31.12.1919	36,90
29	rachunek	środki do konserwacji drewna	02.07.1919	55,80

1	2	3	4	5
30	rachunek	usługi architekta (dotyczy dokumentów 30 i 31)	23.04.1919	55,00
31	rachunek	j.w.	10.05.1919	40,00
32	list przewozowy	za przewóz	25.04.1919	51,00
33	list przewozowy	przewóz dzwonu z Królewca do Elbląga	28.04.1919	29,00
34	rachunek	za usługi transportowe		171,00
35	przekaz pocztowy	cel nieznaný		
36	karta pocztowa	potwierdzenie otrzymania przekazu	11.06.1919	
37	pokwitowanie	za usługi transportowe	31.05.1919	180,00
38	pokwitowanie	za zakup cementu	18.06.1919	72,00
39	pokwitowanie	za zakup wapna	16.06.1919	300,00
40	rachunek	usługi stolarskie	20.08.1919	112,50
41	rachunek	środki do konserwacji drewna	25.08.1919	155,00
42	przekaz pocztowy	cel nieznaný		
43	pokwitowanie	zakup cementu	06.09.1919	60,00
44	rachunek	handel drewnem, różne elementy wyposażenia (deski, listwy)	21.08.1919	1 067,16
45	rachunek	usługa transportowa	16.09.1919	54,00
46	przekaz pocztowy	cel nieznaný		
47	pokwitowanie	napoje, wino	19.09.1919	9,90
48	pokwitowanie	odręczny, cel trudny do określenia	05.11.1919	72,00
49	rachunek	prace stolarskie	06.11.1919	686,32
50	rachunek	zakup wapna	20.10.1919	36,00
51	rachunek	zakup wina	08.11.1919	14,95
52	rachunek	zakup wina	15.12.1919	415,00
53	rachunek	zakup materiałów budowlanych	30.09.1919	218,15
54	rachunek	zakup materiałów budowlanych	10.10.1919	92,90
55	rachunek	prace dekarские	19.12.1919	632,40
56	rachunek	prace stolarskie	24.12.1919	390,00
57	rachunek	środki do konserwacji drewna	12.02.1920	44,00
58	upomnienie	Urząd Miasta z tytułu nieopłacenia podatku od nieruchomości	06.03.1920	93,60
59	rachunek	zakup cementu	02.01.1920	180,00
60	pokwitowanie	za robociznę	15.11.1919	1 968,00
61	pokwitowanie	za robociznę	15.11.1919	947,00

Źródło: ADE, Anlage für die Benefizien – Rechnung in den Eingehenjahr 1919, Elbing St. Adalbert, nr 1–61.

Aneks 2

Instrukcja magistratu elbląskiego

Zur Nachricht der Steuerpflichtigen

1. Die Gewerbesteuer und Kanalgebuehr wird erhoben auf Grund besonderer Steuerordnungen.

2. Gegen die Veranlagung zur Gewerbesteuer und Kanalgebuehr steht den Steuerpflichtigen das Recht des Einspruchs zu, der binnen einer Ausschlussfrist von 4 Wochen vom Tage der Zustellung dieses Steuerzettels ab gerechnet schriftlich beim Magistrat einzulegen ist.

3. Gegen die Staats- und die uebrigen Gemeindesteuern, welche in voller Hoehe als Zuschlaege zu den staatlich veanlangten Steuern erhoben werden, sind Einsprueche auf Grund dieses Steuerzettels unzulassig. Beamte koennen gegen ihre Veranlagung nach den fingierten Einkommensteuersaetzen zur Gemeinde – Einkommensteuer innerhalb 4 Wochen vom Tage der Zustellung dieses Steuerzettels an gerechnet, Einspruch schriftlich beim Magistrat einlegen.

4. Die Steuern sind in vierteljaerlichen Betraegen unter Vorlegung dieses Steuerzettels in der ersten Haelfte des zweiten Monats eines jeden Vierteljahres und zwar bis spaetestens den 16. Mai, 16. August, 15. November und 14. Februar und soweit bereits faellig sind, sofort an die Stadthauptkasse, Rathauszimmer 7, in den Vormittagsstunden von 8 – 1 Uhr zu entrichten oder unter Angabe der Hebenummer kostenfrei zu ueberweisen. Ohne Steuerzettel kann Abfertigung nicht erfolgen. Um Undrank an der Kasse zu vermeiden, empfiehlt es sich in eigenem Interesse des Steuerzahlers, mit der Entrichtung der Steuern nicht bis zum aeuussersten Termin zu warten. Die Anwendung der bargeldlosen Zahlung – Ueberweisung durch Sparkassen, Banken und Postcheck – wird besonders empfohlen.

5. Durch Einlegung von Rechtsmitteln wird die Zahlung der veranlagten Steuern nicht aufgehalten.

6. Den Steuerpflichtigen steht es frei, die Steuern auf mehrere Vierteljahre bis zum vollen Jahresbetrage im voraus zu zahlen.

7. Nach Ablauf der Zahlungsfristen erfolgt die Einziehung der Steuern im Verwaltungswangverfahren.

Der Magistrat der Stadt Elbing

Fot. 1. Kościół neogotycki św. Wojciecha w Elblągu (fot. J. Hochleitner, 24 IV 2006)

Fot. 2. Stalowa konstrukcja zainstalowana w 1919 r. na wieży kościoła (fot. J. Hochleitner, 24 IV 2006)